

LITTERATUR

HUR VÅRT LAND BLEV KRISTET

BIRGER NERMAN, *När Sverige kristnades*. Aktiebolaget Skoglund's förlag. 193 s. Stockholm 1945.

Museidirektören vid Statens Historiska Museum professor Birger Nerman har utgivit några populära sammanfattningar av vår forntidshistoria, som särskilt berör tidsskedet för Svearikets uppkomst och det märkliga skede 400- och 500-talen e. Kr., som genom guldfyndens rikedom plägar benämnas »guldåldern». 1941 kom »Sveriges rikes uppkomst», 1942 »Sveriges första storhetstid», 1943 »Gamla Uppsala — Svearikets hjärtpunkt». Nu i år, 1945, har serien utökats med boken »När Sverige kristnades» och därmed upptas till översiktlig behandling de händelser under vår forntids sista århundraden, vikingatiden, som ledde till att vårt land blev kristet.

Utgångspunkten för tolkandet av den viktiga epok i vår historia, som benämnes missionstiden och som slutade med att kristendomen blev antagen som statsreligion, måste bli tvåfaldig. Dels föreligger förhållandevis rika litterära vittnesbörd, dels ett icke oväsentligt arkeologiskt sådant. Professor Nerman är ju en framstående kännare av båda dessa källor och har därför de bästa förutsättningar att göra en sådan sammanställning, som låter skedet belysas ur bägge de nämnda synvinklarna. Han behandlar nu icke blott 800-talsmissionen hos svearna, då Ansgar i Birka på Björkö utövade den första missionsverksamheten, utan också den föga kända 800-talsmissionen på Gotland. Båda »linjerna», om man så får säga, följas och man frapperas av hur, i varje fall ställvis, ingående händelseförloppen kunna följas. De senaste decenniernas forskning har inneburit stora landvinningar i dessa hänseenden. Men det står likaledes å andra sidan klart att mycket ännu är dunkelt i sammanhangen, och att man ännu måste pröva, godta eller vraka framställda förmodanden. Nermans lättillgängliga studie är en nyttig översikt över det allt annat än lättbemästrade materialet och mången kommer här att känna sig tacksam för den sakkunniga handledningen.

—t.

SVEARIKETS TILLKOMSTSKEDE

SUNE LINDQVIST, *Vår svenska guldålder*. J. A. Lindblads förlag. Uppsala 1945.

Professor Lindqvist har här i populär form sammanfattat resultaten av sina mångåriga forskningar rörande ett märkligt skede av vårt lands förhistoria, 400-talet och angränsande delar av föregående och efterföljande århundraden. Bokens titel syftar på de många guldfynden från denna tid. Från intet annat skede ha sådana guldskeer bragts i dagen: guldtackor, ringguld och med utsökt teknik åstadkomna smycken av olika slag, avsedda såväl för kvinnans dräkt som för mannens mundering. Även det myntade guldet i form av romerska solidi är väl representerat. I ett par rikt illustrerade kapitel ger oss författaren en god föreställning om denna guldrikedom. Förklaringen finner han i de livliga förbindelser med Södern, framför allt med Odovakars och Teoderiks Italien, varom såväl de historiska källorna som de arkeologiska fynden lämnat vittnesbörd. När förhållandena i Italien in på 500-talet blevo mindre gynnsamma, upphörde också guldströmmen till Norden.

Guldåldern är det äldsta skede i vårt land, från vilket vi äga historiska uppgifter. Källorna äro två, Snorres Ynglingasaga och den anglosaxiska dikten Beowulf. Beträffande Ynglingasagan ställer sig Lindqvist synnerligen kritisk. Som historisk källa för de svenska ynglingakungarna godtager han endast den i sagan insprängda norska dikten Ynglingatal från senare hälften av 800-talet, eller rättare, det betydligt äldre svenska ättekväde, som legat till grund för diktens svenska partier. Med hjälp av den kännedom om guldålderns gravskick, som den arkeologiska forskningen givit oss, anser sig författaren kunna utrensa de senare, på missförstånd vilande tillskott, som förekomma redan i Ynglingatal. Som exempel kan anföras Lindqvists uttolkning av strofen om Agne. Om denne kung förtäljer Ynglingatal, att »den gåvomilde med guldsmycket Lågans dis i luften hov». Dessa ord syfta enligt Lindqvist på likbålet. Bakom ligger den föreställningen att den döde av flammorna, här personifierade som Lågans dis, fördes upp till Valhall. Denna tro var emellertid okänd i 800-talets Norge, där man högsatte kungarna obrända och tänkte sig dem fortsätta sitt liv i graven som gengångare. Tjodolf, Ynglingatals skald, uppfattade de dunkla orden som åsyftande en hängning, såsom framgår av den förklarande strof, han tillagt. I prosasagan har man härav gjort en utförlig berättelse om hur Agne av sin härtagna maka blev hängd i en halskedja. Andra likbålsskildringar ha i Ynglinga-

tal och Ynglingasagan blivit till berättelser om innebränningar. Så är fallet med Olov Trätälja, vilken Ynglingasagan låter sluta sina dagar i Värmland, dit han skulle utvandrat från Uppsala. I Ynglingatal står emellertid endast att han »svann från Uppsala». Enligt Lindqvist syfta dessa ord liksom de nyss anförda om Agne på Valhallsfärden. Hans eldbegängelse ägde alltså rum i Uppsala. Där ha vi då också att söka hans grav och ej i den s. k. Olov Trätäljas hög i Säffle.

Det är inte mycket av historiska fakta, som återstår, sedan de senare tilläggen rensats ut. Utöver uppgifterna om kungarnas kännenamn — Olov Trätälja, Bröt-Anund o. s. v. — deras död och begravning och platserna härför är det i huvudsak endast en och annan notis om strider om främmande folk vi få. För partiet Egil—Adils ha vi ju dock ett högst välkommet tillskott i den fornengelska dikten Beowulf, vilken som bekant delvis bygger på i övrigt förlorade nordiska kväden. Lindqvist ansluter sig till deras mening, som i Beowulfs geatas se götarna, närmare bestämt västgötarna. Han finner diktens utsagor jämförda med andra källor, såsom Jordanes' berättelse om de nordiska folken och ortnamnens vittnesbörd, tala för att Sveariket i början på 500-talet hade en vidsträckt utbredning, omfattande bl. a. Värmland och i viss mån Västergötland. Av ortnamnet Svinesund, svearnas sund, att döma, hade även Bohuslän på ett tidigt stadium införlivats med Sveaväldet.

Ett intressant kapitel ägnar författaren åt tidens stora monument, kungshögarna i Gamla Uppsala. Han ger en utförlig framställning av deras innehåll och uppbyggnad, såsom vi känna dem från utgrävningarna på 1840- och 1870-talen och senast genom hans egen undersökning 1925. I likhet med Nerman anser Lindqvist dem vara uppförda för de tre ynglingakungarna Aun, Egil och Adils, men i fråga om den inbördes ordningen är han av annan mening och förlägger Aun till mitthögen, den enligt hans uppfattning äldsta av de tre högarna, följd av öst- och västhögen i nu nämnd ordning.

Boken avslutas med ett kapitel om guldålderns konst. Det är gotländska bildstenar samt talrika smycken och andra konsthantverkets produkter från olika delar av landet, som bilda underlaget för vår kunskap. Medan tidigare översikter behandlat den nordiska folkvandringstidens konst som en enhet, tar författaren här fasta på det rent svenska i utvecklingslinjen. Han visar upp hur de olika element, som inlånats utifrån, här i landet omformats till en stil, som trots det främmande ursprunget ändå kan betecknas som svensk.

Pär Olsén.

NATURVÅRD OCH NATURSKYDD

LORENTZ BOLIN, *Bilder från det mellansvenska kulturlandskapet*. Veta socken ur naturvårdssynpunkt. Härkebergatrakten. Lantbruksförbundets tidskriftsaktiebolag. 118 s. Stockholm 1944.

För alla vänner av naturskydd och kulturminnesvård är det be-
drövtligt att se med vilken brutalitet våra naturvärden behandlas.
Det är som om de som makten hava ofta handla i ren blindo.
Omistliga naturvärden skövlas vid vägframdragningar, som skulle
kunna göras med större smidighet, och betydelsefulla lövträdsbe-
stånd beskattas för snöd vinnings skull så hårt, att såren knappast
kunna läkas. Samfundet för hembygdsvård, särskilt, har uppmärk-
sammat denna vandalism och driver en intensiv propaganda i
sin tidskrift *Bygd och natur* för bättre naturskydds- och natur-
vårdsförhållanden. Samfundet ställer också till förfogande en sak-
kunnig vägvårdskonsulent, som vid begäran ger alla råd och upp-
lysningar för att lösa frågor av denna art på ett för båda parter
tillfredsställande sätt.

Vår mest ivrige naturvårdsapostel är lektor Lorentz Bolin i Falun.
I otaliga skrifter har han givit uttryck åt vad många känner inför
de missförhållanden, som råder i handskandet med naturen. I en
på Lantbruksförbundets tidskriftsaktiebolag utgiven bok »*Bilder
från det mellansvenska kulturlandskapet*» har han nu senast med
utgångspunkt från två socknar: *Veta* i Östergötland och *Härke-
berga* i Uppland beskrivit de naturvärden vårt mellansvenska kul-
turlandskap äger. Man skulle önska att denna vackra publikation
med dess utsökta bilder — alla efter författarens egna fotos —
kom inför mångas ögon. Det är som om man skulle se natur-
värdena på ett pregnantare sätt när man får dem påvisade i bild.
Sedan man tagit del av detta vet man bättre dels vad som bör
skyddas, dels på vilket sätt man skall gå till väga för att få det
skyddat. Skulle det icke vara lämpligt att också hembygdsför-
eningarna än mer på sitt program upptog naturvårdens sak? Man
tar nog icke miste om man anser att de socknar, vars natur blivit
föremål för lektor Bolins beskrivning i föreliggande bok, dragit
den allra största nytta av att de haft hängivna hembygdsvårdsmän,
kantor Holger Nilsson i Veta och kantor Gösta Öhlund i Härke-
berga, som med entusiasm upptagit också den viktiga naturvården
på sina bygdeföreningars program.

—l.

EN UPPLÄNDSK SOCKENS HISTORIA

Täby socken. Bidrag till socknens historia. Del I. Utgiven med anledning av kommunalfullmäktiges 25-årsjubileum. Redigerad av HANS OLOF FERENIUS. 233 s. Stockholm 1945.

En vacker och värdefull sockenhistorik har utgivits av Täby kommun med anledning av kommunalfullmäktiges 25-årsjubileum. Det är icke minst ur hembygdsvårdens synpunkt värdefullt att auktoritativa beskrivningar av bygderna utgivas. Erfarenheten visar att saklig upplysning om vad en stad, en köping, en socken har att uppvisa av kulturhistoriskt bestånd i högsta grad äger förmåga att väcka invånarnas intresse för sin ort eller bygd.

I Täbyboken, som framträder i mycket tilltalande typografisk form och förträffligt redigerats av komministern fil. och teol. kand. Hans Olof Ferenius, ges rikligt utrymme åt sådant, som är av intresse ur äldre historisk synpunkt. Så skriver antikvarien Erik Floderus om »Täby under forntiden och medeltiden» och arkivarien vid Ortnamnsarkivet i Uppsala Harry Ståhl »Något om Täby sockens ortnamn». Bokens flitigaste författare är redaktören själv, som signerat icke mindre än fem uppsatser, bl. a. det viktiga kapitlet »Glimtar ur sockenkrönikan och gårdarnas historia», »Kort översikt över villasamhällenas uppkomst och utveckling» m. fl. Skolväsende, socialvård och kommunikationer skildras sakkunnigt och allt belyses med goda och väl valda fotografier.

—t.